

Ruzsiczky Éva nyolcvanéves*

Amikor Országh László 1952-ben kibővítette a készülő Értelmező szótár gárdáját, Ruzsiczky Évát már ott találtam köztük. Akkor úgy látszott, hogy ő már pályájának első évében eljegyezte magát a lexikográfiával. Országh pedig örült, hogy Sátoraljaujhelyről is kap egy fiatal erőt, hiszen arra törekedett, hogy hazánknak minél több tájáról legyenek együtt szókincsünk különböző rétegeit ismerő értelmiségiek.

A hely, ahol Éva nevelkedett, egy másik irányban is elindította. Pais Dezső ösztönzésére érdekelni kezdte Kazinczy Ferenc öröksége. Az erre vezető úton kettős feladatot látott maga előtt: Kazinczy nyelvének és nyelvhasználati elveinek kutatását és a gyakorlati nyelvművelést.

Értelmező szótári munkáját O. Nagy Gábor brigádjában kezdte. Országh azonban gondoskodott arról, hogy forgószínpadszerűen havonként más-más tapasztaltabb nyelvész mutassa a kezdőknek a szótárírás különféle fogásait. Éva következő állomása Kelemen Józsefnél volt, akire Országh a nehezen értelmezhető nyelvtani jellegű szavakat, formaszavakat bízta. Így kerültem össze Évával a Váci utcai épület emeleti nagytermében, hogy a *már* és *még* szavak értelmezésén együtt törjük a fejünket. – Mellékes idejében ő elkészítette a „Nyelvművelésünk főbb kérdései” című, Lőrincze Lajos szerkesztette tanulmánykötet szó- és tárgymutatóját.

A lexikográfiával kötött jegyessége hamar felbomlott. Vagy másfél év után Lőrincze elhívta nyelvművelő közönségszolgálatra. Asztalszomszédja, Ferenczy Géza egy darabig még maradt Országhék szolgálatában, később ő is követte Évát a nyelvművelő részlegbe; fő munkájuk nyelvhelyességi kérdések megválaszolása volt.

Itt eszembe jut egy epizód valamelyik Mikulás napi ünnepségről. Grétsy László mint Mikulás intő versikéket olvasott fel gyerekekhez, de felnőtt kollégákhoz is szólva. Mikor Ruzsiczky Éva került sorra, versének kicsengése ez volt: „Levelezni nem csak Kazinczyval lehet”.

Komolyra fordítva a szót: Ruzsiczky Évának fokozatosan bontakozott ki sokoldalú munkássága. Kazinczy-kutatásának első önálló terméke kandidátusi értekezése: „Irodalmi nyelvi szókincsünk a nyelvújítás korában Kazinczy tájshóhasználatára alapján” (Akadémiai Kiadó, Bp., 1963.). Ezt még megelőzte 1962-ig az ő részvétele az akadémiai nyelvtanban, a szóképzés területén. Erről kisebb tanulmányt is írt a „Nyelvtani tanulmányok” című, Sulán Béla szerkesztette kötetben, majd németül a „Deutsche Sprache” című folyóiratban. Később

* Elhangzott a Magyar Nyelvtudományi Társaság 2008. december 2-i felolvasó ülésén. A köszöntéshez kapcsolódó előadás után jutottam hozzá a Széphalom című, nehezen hozzáférhető évkönyv legutóbbi számához, mely részletesen tartalmazza ünnepelt tagtársunk tevékenységét és bibliográfiáját. Ebből az összeállításból kitűnik, hogy Ruzsiczky Éva munkássága jóval gazdagabb annál, mint amit a köszöntőmből sejteni lehet. A könyvészeti felsorolás után függeléként olvashatunk életrajzi részleteket, dokumentumokat, riportokat is. (Széphalom. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve 15. Szerk. KOVÁTS DÁNIEL. Sátoraljaujhely, 2005. 459–82.)

is visszatért szóképzési kérdésekre a „Kontrastive Studien” című magyar akadémiai kiadványban. Egy másik értékes terméke volt az ő nyelvtani kutatásainak az *-ó/-ő* végű igenevek kötőhangzós többséről készített tanulmánya (Magyar Nyelvőr 1955: 280–98), melyben kimutatja, hogy a melléknévvé vált igenevekre jellemző az *-ak*, *-ek* többes, a valódi igenevek és a főnevesült alakok többesei kötőhang nélküliek. Ez fontos forrása lett a „Magyar ragozási szótár”-nak is.

A nyelvtan két kötetének megjelenése után Éva részt vett a már 1958-ban tervezett nyelvművelő kézikönyv munkálataiban. A nyelvművelő közönségszolgálati levelezésből pedig Ferenczy Gézával kötetet is szerkesztett „Nyelvművelő levelek” címen. Ez 1965-ben jelent meg (alcíme: „Az Akadémia Nyelvtudományi Intézetének levelesládájából”), Lőrincze Lajos irányításával és előszavával. Ferenczy mindjárt első levelében nyelvünk „romlásáról” ír (e szót idézőjelbe téve), válaszul egy levélírónak arra a kérésére, hogy vessünk véget nyelvünk bomlásának. Másutt Ferenczy amellell áll ki, hogy a nyelvjárás nem romlott nyelv. Ruzsiczkyknak csak 19 levelét tartalmazza ez a kötet, míg Ferenczytól származik a 450 levélnek kb. kétötöde, a többi a magyar nyelvi osztály más munkatársainak válaszlevele. Éva fő munkája inkább az anyag válogatása és elrendezése volt, szem előtt tartva Lőrincze álláspontját, hogy a laikus nyelvművelőkkel, nyelvvédőkkel szemben tudományos alapon álló tanácsokat adjon a nyelvhasználatra nézve.

Ünnepelt kedves tagtársunk közben a másik szakját, a németet is ápolta. Amikor az Értelmező Szótár szerkesztősege fölvette a kapcsolatot a Kelet-Németországban készülő hasonló vállalkozás (Wörterbuch der deutschen Gegenwartssprache) szerkesztőségével, ő a berlini Ising házaspárral került ismeretségbe, akik nyelvtannal, szociolingvisztikával is foglalkoztak. Így az ő nyelvtani munkássága sem maradt folytatás nélkül. Lefordította Ising Erika írását: „A német nyelvtani irodalom a felvilágosodás koráig”. Megjelent a Filológiai Közönyben 1962-ben, különnyomatban is.

Ez a német barátság két év múlva átmeneti törésre is vezetett Ruzsiczky Éva pályájában, mert egyházi kapcsolata is volt. A határnál lecsaptak a vármörök egy rejtett hangfelvetelre. Az akkori állampárt elérte azt, hogy őt mint a szocializmus ellenségét a Nyelvtudományi Intézet nyílt pártnapon megbélyegezze, eltávolítsa az Intézetből, az Akadémia pedig a megszerzett kandidátusi címtől is megfoszsa. Lőrincze is jónak látta őt törölni a „Nyelvművelő kézikönyv” szerzői közül, megírt cikkeit másoknak osztotta szét átdolgozásra. Nevét csak a belső címlapon láthatjuk, egyetlen cikk sem őrzi a monogramját. Néhány évig a Magyar Nemzeti Múzeumnál kapott munkát.

1968-ban, Kádár János római látogatása után némileg enyhült az egyházakra és a válásra nehezedő politikai nyomás. Erre Évát is rehabilitálták az Intézetben és az Akadémián. Egy ideig részt vett a magyar nyelvészeti irodalom bibliográfiájának összeállításában, melyet akkor Vértes O. András irányított. Majd O. Nagy Gábor hirtelen halála után őrá bízta a magyar szinonimaszótár szerkesztését. E szótárnak két tervezett változata közül a rövidebbet látta hamar megvalósíthatónak, mely a hétkötetes középszótár értelmezéseinek alapszik. Meg is írta a szinonimaszótár előtörténetét és szerkesztési elveit az 1978-ban megjelent szótár bevezetésében. A hamar népszerűvé vált „Magyar szinonimaszótár” több kiadást megért, utoljára 1999-ben jelent meg. Közben ő írásban és szóban is válaszolt a szótárát bíráló – néha jogos, máskor inkább értetlen – megjegyzésekre.

1974-ben a Nyelvtudományi Intézet átköltözött Pestről a Vár-beli Szentháromság utcába. Ruzsiczky Éva Juhász Józseffel került egy szobába, aki O. Nagy Gábornak másik

munkaterületét, a szólások rendezését folytatta, mégpedig a szólások nyelvtani jellegéből, formájából kiindulva.

Az egyházi kapcsolatnak is lettek hasznos, nyelvészeti következményei. A most már tekintélynek számító nyelvész hölgy megbízást kapott az új katolikus bibliafordítás nyelvi lektorálására. Ez az ó- és újszövetségi biblia a Szent István Társulat kiadásában jelent meg 1973-ban. Lektorator munkájáról Ruzsiczky 1976-ban számolt be a Magyar Nyelvőr 1. számában. (Érdemes megjegyezni, hogy ez idő tájt a protestánsok is megújították a Károli-féle szöveget, és annak lektora, Bokorné Lőrinczy Éva szinte kezdettől, 1952 végétől fogva baráti ismeretségben volt Ruzsiczkyval.)

Itt egy másik törés is bekövetkezett Ruzsiczky Éva munkájában, most már inkább gazdasági okból. Az 1980-as években intézeti megbízást és munkatársakat kapott egy nagyobb vállalkozáshoz: magyar fogalomköri szótár készítéséhez. Alig másfél évig tartott a gyűjtés és az anyagrendezés növekvő irodalmi apparátussal, amikor az intézet vezetősége leállította a munkát, hogy más, régebbi szótári munkálatok eredményesebben folyhassanak (Petőfi-szótár, Új magyar tájszótár, Akadémiai Nagyszótár). Nehézségek közt, de átvészelte ezt a recessziót a „Magyar ragozási szótár”, de teljesen elakadt Wacha Imre munkája, melyet egyedül végzett: a József Attila-szótár.

Ruzsiczky Éva ezek után nyugdíjazását kérte. De egy ilyen vérbeli nyelvész nem nyugodhat! Más területeken művelte a nyelvészetet. Magyar és német cikkeket írt Pais Dezsőről, szótári, szóképzési kérdésekről, a „bibliás” Kazinczyról, fejtegetést az „Általános nyelvészeti tanulmányok” XVI. kötetébe, „A fölcserélhetőség szempontja a szinonímia értelmezésében” címmel. – Amikor Kiss Lajos szorgalmazására újra megalakult az Akadémia Szótári Munkabizottsága, természetes volt, hogy ő is részt vegyen benne. Figyelő jelenlétével, értékes megjegyzéseivel segíti a bizottság munkáját. Eleinte erős kritikával kísérte más szempontú szinonimaszótárak megjelenését. Aztán belátta, hogy üzleti szempontok is kell hogy érvényesüljenek különféle típusú szótárak kiadásában; a maga szótárából is készített 1998-ra egy diákszótári változatot, új bevezetéssel, a jelentésbeli azonosságok és különféle irányú eltérések szemléltető ábráival.

Kívánom, Éva, hogy aki kudarckokat megéltél és sok sikert is elértél, maradandó alkotásokkal gyarapítottad a nyelvtudományt, most már nemigen „hetvenkedve”, de szelíd nyugalommal folytasd kedvelt szakterületeid művelését. Isten adjon hozzá egészséget és erőt!

ELEKFI LÁSZLÓ